

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1

KISWAHILI 1

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2011.

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. "Ingawa wazungu ndio watu wa kwanza kukisanifisha Kiswahili lakini kwa upande mwingine wanastahili kulaumiwa na wazalendo wa lugha hii." Toa hoja nne (4) kutetea madai hayo.

Ingawa wazungu walichangia katika usanifishaji wa Kiswahili, wazalendo wa lugha hii wanaweza kuwashutumu kwa sababu zifuatazo:

(i) Kutowashirikisha Wazungumzaji Asili katika Usanifishaji

Wakati wa mchakato wa usanifishaji, wazungu hawakuwashirikisha ipasavyo wazungumzaji asili wa Kiswahili. Hii ilisababisha usanifishaji ambao haukuzingatia kikamilifu matumizi halisi na utamaduni wa lugha hiyo.

(ii) Kuweka Misingi ya Lugha Isiyolingana na Utamaduni wa Kiafrika

Baadhi ya kanuni na miundo ya lugha iliyosanifishwa ilitokana na lugha za kigeni, hasa za Ulaya, na hivyo kupunguza au kupotosha baadhi ya vipengele vya asili vya Kiswahili na utamaduni wake.

(iii) Kuweka Vipaumbele vya Kikoloni katika Usanifishaji

Usanifishaji ulilenga zaidi kurahisisha utawala wa kikoloni na hivyo kupuuza baadhi ya lahaja na matumizi ya lugha ambayo yalikuwa muhimu kwa jamii za wenyeji.

(iv) Kudhibiti Maendeleo ya Lugha kwa Maslahi ya Wakoloni

Wazungu walidhibiti mchakato wa usanifishaji ili kuhakikisha kuwa Kiswahili kinatumika kwa njia ambazo ziliendana na maslahi yao, na hivyo kuzuia au kupunguza maendeleo ya lugha hiyo katika nyanja ambazo hazikuwa na manufaa kwao.

2. Kwa kutoa mifano hai minne (4) eleza jinsi Kiswahili kama lugha imekuwa lugha yote kinavyokwendana na wakati.

Kiswahili kimeendelea kukua na kuendana na mabadiliko ya nyakati kwa njia zifuatazo:

(i) Kukopa Maneno kutoka Lugha Nyingine

Kiswahili kimekopa maneno kutoka lugha mbalimbali ili kukidhi mahitaji ya mawasiliano ya kisasa. Kwa mfano, maneno kama "kompyuta" (computer), "teknolojia" (technology), na "simu" (telephone) yameingizwa ili kuelezea dhana mpya.

(ii) Kuundwa kwa Istilahi Mpya

Ili kukidhi mahitaji ya taaluma na teknolojia mpya, wataalamu wa Kiswahili wameunda istilahi mpya. Kwa mfano, neno "runinga" limeundwa kumaanisha televisheni, na "mtandao" kumaanisha internet.

(iii) Matumizi katika Vyombo vya Habari na Mitandao ya Kijamii

Kiswahili kinatumika sana katika vyombo vya habari kama radio, televisheni, na magazeti, pamoja na mitandao ya kijamii kama Facebook na Twitter, hivyo kuendelea kuendana na maendeleo ya teknolojia ya mawasiliano.

(iv) Kufundishwa na Kutumika katika Elimu ya Juu

Kiswahili sasa kinatumika kama lugha ya kufundishia na kujifunzia katika vyuo vikuu na taasisi za elimu ya juu, na pia ni somo la utafiti wa kitaaluma, hivyo kuonyesha ukuaji wake na uwezo wa kuendana na mahitaji ya elimu ya kisasa.

3. "Shughuli zilizofanywa na Waarabu katika nchi za Afrika Mashariki zilikuwa za kudumaza lugha ya Kiswahili." Toa hoja nne (4) kuthibitisha dai hilo.

Ingawa Waarabu walichangia katika kuenea kwa Kiswahili, baadhi ya shughuli zao zilikuwa na athari za kudumaza lugha hiyo kwa njia zifuatazo:

(i) Kuingiza Maneno ya Kiarabu Kupita Kiasi

Waarabu walileta maneno mengi ya Kiarabu katika Kiswahili, kiasi cha kwamba baadhi ya maneno ya asili yalipotea au kusahaulika, hivyo kupunguza upekee wa lugha hiyo.

(ii) Kutumia Kiarabu kama Lugha ya Elimu na Dini

Katika madrasa na shughuli za kidini, Waarabu walitumia Kiarabu badala ya Kiswahili, hivyo kupunguza nafasi ya Kiswahili katika nyanja hizo muhimu za maisha ya jamii.

(iii) Kutotilia Mkazo Maendeleo ya Kiswahili

Waarabu hawakufanya juhudi za makusudi za kukuza na kuendeleza Kiswahili kama lugha ya maandishi na elimu, bali walilenga zaidi katika matumizi ya Kiarabu kwa shughuli rasmi.

(iv) Kuweka Mkazo kwenye Utamaduni wa Kiarabu

Kwa kusisitiza utamaduni na lugha ya Kiarabu, Waarabu walipunguza thamani ya utamaduni wa Kiswahili na hivyo kudumaza maendeleo yake katika jamii za Afrika Mashariki.

4. Fafanua dhana ya uwakilishi katika sentensi kwa kutoa mifano minne (4) kudhihirisha maelezo yako.

Uwakilishi katika sentensi ni matumizi ya viwakilishi (pronomina) ambavyo huchukua nafasi ya nomino ili kuepuka urudiaji na kurahisisha mawasiliano. Viwakilishi vinaweza kuwakilisha watu, vitu, au dhana zilizotajwa awali au zinazojulikana katika muktadha wa mazungumzo.

Mifano:

i. "Wanafunzi walifika shuleni. Wao walichelewa kuanza masomo."

Hapa, "wao" ni kiwakilishi cha nafsi ya wingi kinachowakilisha "wanafunzi" ili kuepuka kurudia neno hilo.

ii. "Kitabu hiki ni kipya. Ninakipenda sana."

Katika sentensi hii, kiwakilishi "ki" katika "Ninakipenda" kinarejelea "kitabu" na kinaonyesha upatanisho wa kisarufi na nomino hiyo.

iii. "Mwalimu alimuona mwanafunzi ambaye alichelewa."

Neno "ambaye" ni kiwakilishi rejeshi kinachounganisha na kurejelea "mwanafunzi" aliyekuwa amesemwa awali.

iv. "Hii ni kalamu yangu."

Hapa, "hii" ni kiwakilishi kionyeshi kinachorejelea "kalamu" iliyoko karibu na mzungumzaji.

Matumizi ya viwakilishi katika sentensi husaidia kuondoa urudiaji wa nomino, kufanya mazungumzo yawe mafupi na yenye mtiririko mzuri, na pia kuleta uwazi katika mawasiliano.

5. Viambishi vijenzi katika lugha ni viambishi ambatishi na viambishi nyambui. Kwa kutumia mifano mitatu (3) kwa kila kiambishi eleza tofauti ilipo kati ya viambishi hivyo.

Katika lugha ya Kiswahili, viambishi vijenzi vinajumuisha viambishi ambatishi na viambishi nyambui. Tofauti kati ya viambishi hivi ni kama ifuatavyo:

Viambishi Ambatishi:

Hivi ni viambishi vinavyoongezwa mwanzoni (viambishi awali) au mwishoni (viambishi tamati) mwa mzizi wa neno ili kubadilisha au kuongeza maana. Viambishi hivi havina maana kamili peke yake na hutegemea mzizi wa neno ili kutoa maana kamili.

Mifano:

1. Ni-na-soma

Ni-: Kiambishi awali cha nafsi ya kwanza umoja (mimi).

-na-: Kiambishi awali cha wakati uliopo.

-soma: Mzizi wa kitenzi.

2. Wa-li-cheza

Wa-: Kiambishi awali cha nafsi ya tatu wingi (wao).

-li-: Kiambishi awali cha wakati uliopita.

-cheza: Mzizi wa kitenzi.

3. A-ta-imba

A-: Kiambishi awali cha nafsi ya tatu umoja (yeye).

-ta-: Kiambishi awali cha wakati ujao.

-imba: Mzizi wa kitenzi.

Viambishi Nyambui:

Hivi ni viambishi vinavyoongezwa katikati ya mzizi wa neno ili kubadilisha maana ya kitenzi husika, mara nyingi kwa kubadilisha kauli ya kitenzi.

Mifano:

1. Soma -Som--eshwa

-eshwa: Kiambishi nyambui kinachobadilisha kitenzi "soma" kuwa katika kauli ya kutendewa, yaani "somesha" (kufundisha).

2. Cheka - Che--keka

-eka: Kiambishi nyambui kinachobadilisha kitenzi "cheka" kuwa katika kauli ya kutendeka, yaani "chekeka" (kuwa na hali ya kucheka).

3. Pika- Pi--kana

-kana: Kiambishi nyambui kinachobadilisha kitenzi "pika" kuwa katika kauli ya kushirikiana, yaani "pikana" (kupika pamoja).

Kwa hivyo, viambishi ambatishi huongezwa mwanzoni au mwishoni mwa mzizi wa neno na hubeba maana za kisarufi kama nafsi, wakati, au hali, wakati viambishi nyambui huongezwa katikati ya mzizi wa neno na hubadilisha maana ya kitenzi kwa kubadilisha kauli au mnyambuliko wake.

6. Ainisha sentensi zifuatazo na eleza sababu za mwainisho wako:

(a) Ugonjwa wa UKIMWI hautibiki na wala kuingika.

Sentensi Sahili

Sababu: Sentensi hii ina kishazi kimoja chenye wazo moja kamili kuhusu ugonjwa wa UKIMWI kutotibika na kutokingika.

(b) Ulifika na paka wako pwani ili paka wako anyooshe mwili wake na kupunga hewa safi.

Sentensi Ambatano Changamano

Sababu: Sentensi hii ina vishazi viwili huru ("Ulifika na paka wako pwani" na "paka wako anyooshe mwili wake na kupunga hewa safi") vilivyounganishwa na kiunganishi "ili". Pia, ina kishazi tegemezi ("paka wako anyooshe mwili wake na kupunga hewa safi") kinachotoa sababu ya tendo la kishazi huru cha kwanza.

(c) Lisemwalo lipo.

Sentensi Sahili

Sababu: Sentensi hii ina kishazi kimoja chenye wazo moja kamili linaloeleza kwamba jambo linalozungumziwa lipo.

(d) Akiniamkia nitamwitikia.

Sentensi Shurutia

Sababu: Sentensi hii inaonyesha sharti; tendo la "nitamwitikia" litatokea endapo sharti la "akiniamkia" litatimizwa. Inatumia kiambishi "-ki-" kuonyesha hali ya masharti.

(e) Kalamu haina wino.

Sentensi Sahili

Sababu: Sentensi hii ina kishazi kimoja chenye wazo moja kamili linaloeleza kwamba kalamu haina wino.

7. "Lugha ya mazungumzo hutawaliwa na mada ya mazungumzo, wahusika katika mazungumzo hayo, na mahali." Thibitisha usemi huo kwa kutumia mifano sita (6), yaani mifano miwili kwa kila kipengele.

Matumizi ya lugha ya mazungumzo yanaathiriwa na vipengele vitatu vikuu: mada ya mazungumzo, wahusika wanaoshiriki, na mahali ambapo mazungumzo yanatokea. Kila kipengele huathiri uchaguzi wa maneno, mtindo wa lugha, na namna ya mawasiliano.

(i) Mada ya Mazungumzo

Mada ya mazungumzo huathiri lugha itakayotumika. Kwa mfano:

Mazungumzo ya Kitaaluma: Wakati wa kujadili masuala ya kitaaluma kama sayansi au sheria, wazungumzaji hutumia istilahi maalum na lugha rasmi.

Mfano: "Katika utafiti huu, tumechambua athari za mabadiliko ya tabianchi kwenye kilimo."

Mazungumzo ya Kijamii: Katika mazungumzo ya kawaida kama vile marafiki wakizungumza, lugha isiyo rasmi na misimu inaweza kutumika.

Mfano: "Vipi mambo, bro? Leo twende zetu beach kupumzika."

(ii) Wahusika katika Mazungumzo

Uhusiano na hadhi ya wahusika huathiri uchaguzi wa lugha. Kwa mfano:

Mwalimu na Mwanafunzi: Mwanafunzi anapozungumza na mwalimu, hutumia lugha ya heshima na rasmi.

Mfano: "Shikamoo mwalimu, naomba ufafanuzi kuhusu somo la leo."

Marafiki wa Karibu: Marafiki wa karibu hutumia lugha isiyo rasmi na yenye utani.

Mfano: "Aisee, jana ule mchezo ulikuwa balaa kabisa!"

(iii) Mahali pa Mazungumzo

Mazingira ya mazungumzo yanaathiri mtindo wa lugha. Kwa mfano:

Ofisini: Mazungumzo ofisini huwa rasmi na yenye kuzingatia adabu za kikazi.

Mfano: "Tafadhali, naweza kupata ripoti ya mauzo ya mwezi uliopita?"

Nyumbani: Mazungumzo nyumbani kati ya familia yanaweza kuwa ya kawaida na yasiyo rasmi.

Mfano: "Mama, chakula kimeiva? Nina njaa sana leo."

Kwa hivyo, lugha ya mazungumzo hubadilika kulingana na mada inayojadiliwa, wahusika wanaoshiriki, na mahali ambapo mazungumzo yanafanyika. Kila kipengele huleta mabadiliko katika uchaguzi wa maneno, mtindo wa lugha, na kiwango cha urasmi au uasili wa mawasiliano.

8. "Mjuzi wa lugha zaidi ya moja, ujuzi wake hauwezi kuwa wa kiwango sawa." Fafanua sababu zinazoleta tofauti huo.

Watu wanaomudu lugha zaidi ya moja mara nyingi wanakuwa na viwango tofauti vya ujuzi katika kila lugha kutokana na sababu mbalimbali:

(i) Lugha ya Kwanza dhidi ya Lugha ya Pili

Lugha ya kwanza (lugha ya mama) hujifunzwa tangu utotoni na hutumiwa zaidi katika maisha ya kila siku, hivyo ujuzi wake huwa wa juu zaidi. Lugha ya pili hujifunzwa baadaye na inaweza isitumike mara kwa mara, hivyo ujuzi wake unaweza kuwa wa chini.

(ii) Mazingira ya Matumizi

Kiwango cha ujuzi wa lugha kinategemea mazingira ambayo mtu anatumia lugha hizo. Ikiwa lugha moja inatumika zaidi kazini au shuleni na nyingine nyumbani, ujuzi katika kila lugha utatofautiana kulingana na matumizi hayo.

(iii) Umri wa Kujifunza Lugha

Watu wanaojifunza lugha mpya wakiwa watoto wadogo wana uwezekano mkubwa wa kuwa na ujuzi wa juu katika lugha hiyo ikilinganishwa na wale wanaojifunza wakiwa watu wazima.

(iv) Muda na Jitihada za Kujifunza

Kiwango cha ujuzi kinategemea muda na jitihada zinazowekwa katika kujifunza na kutumia lugha husika. Lugha inayojifunzwa kwa muda mrefu na kutumika mara kwa mara itakuwa na ujuzi wa juu zaidi.

(v) Mukstadha wa Kujifunza

Lugha inayojifunzwa katika mazingira rasmi kama shuleni inaweza kuwa na ujuzi wa kitaaluma zaidi, wakati lugha inayojifunzwa katika mazingira ya nyumbani inaweza kuwa na ujuzi wa mazungumzo ya kawaida.

Kwa hivyo, tofauti katika ujuzi wa lugha kwa watu wanaomudu lugha zaidi ya moja husababishwa na muda wa kujifunza, mazingira ya matumizi, jitihada binafsi, na mukstadha wa kujifunza lugha hizo.

9. Kwa kutumia mifano eleza maana, chanzo, aina na matumizi ya misimu katika Kiswahili.

Maana ya Misimu:

Misimu ni maneno au misemo isiyo sanifu inayobuniwa na vikundi maalum vya watu wenye utamaduni unaofanana kwa lengo la kuwa na usemi mmoja unaolinda mawazo na mawasiliano vya wanavikundi. Mara nyingi, misimu huzuka na kupotea kulingana na matukio fulani katika jamii husika.

Chanzo cha Misimu:

Misimu inaweza kuzuka kutokana na sababu mbalimbali, zikiwemo:

- i. Mabadiliko ya Kihistoria: Matukio kama vita, njaa, au mabadiliko ya kisiasa yanaweza kusababisha kuzuka kwa misimu inayohusiana na matukio hayo.
- ii. Matabaka ya Kijamii: Tofauti za kimaisha katika jamii, kama vile kati ya maskini na matajiri, zinaweza kuzaa misimu inayotofautisha makundi haya.
- iii. Utani na Utamaduni wa Kutania: Utamaduni wa utani unaweza kuleta misimu yenye kejeli, dhihaka, au kusifu kupita kiasi.
- iv. Maendeleo ya Sayansi na Teknolojia: Vitu vipya vinavyojitokeza katika jamii vinadai uwepo wa maneno mapya, hivyo kuchangia kuzuka kwa misimu.

Aina za Misimu:

Misimu inaweza kugawanywa katika aina zifuatazo:

- i. Misimu ya Pekee: Hii huelezea uhusiano wa kikundi kidogo kwenye utamaduni mmoja, kama vile wanafunzi wa shule moja au wafanyakazi wa ofisi moja.
- ii. Misimu ya Kitarafa: Misimu hii huchukua eneo pana kidogo, kwa mfano kata, wilaya, au mkoa.
- iii. Misimu Zagao: Hii huenea karibu nchi nzima; wakati mwingine huvuka nchi.

Matumizi ya Misimu:

Misimu hutumika kwa madhumuni mbalimbali, kama vile:

- i. Kuficha Maana: Kutumika kama lugha ya siri ili wasiohusika wasielewe mazungumzo.
- ii. Kufanya Mambo Mazito Kuwa Mepesi: Misimu inaweza kutumika kupunguza uzito wa jambo, kwa mfano, kutumia neno "chai" kumaanisha hongo.
- iii. Kuonyesha Utambulisho wa Kundi: Vikundi maalum hutumia misimu kuonyesha mshikamano na utambulisho wao.
- iv. Kuelezea Hisia: Misimu inaweza kubeba hisia za furaha, huzuni, chuki, au mshangao.

Mifano ya Misimu:

"Maza" kutoka neno la Kiingereza "mother," likimaanisha mama.

"Golikipa" kumaanisha mlinzi wa nyumba au mpenzi anayelinda penzi lake kwa wivu.

"Mtutu" kumaanisha bunduki.

10. Andika barua gazetini kwa Mhariri wa gazeti la Nipashe Ijumaa ya tarehe 18 Februari 2011, kumsifu mpokeaji simu wa Maktaba ya Taifa kwa huduma yake nzuri kwa wasomaji.

Jina: Mhariri,
Gazeti la Nipashe,
P.O. Box 12345,
Dar es Salaam.
18 Februari 2011.

Yah: Huduma Bora ya Mpokeaji Simu - Maktaba ya Taifa

Mpendwa Mhariri,

Kupitia safu yako, ningependa kusifia huduma bora inayotolewa na mpokeaji simu wa Maktaba ya Taifa. Mara kadhaa nimewasiliana na idara hiyo kwa msaada wa kitaaluma na kila wakati nimepokelewa kwa ukarimu, weledi na utayari wa kusaidia. Huduma hii ni ya kipekee na ni mfano mzuri kwa taasisi nyingine zinazohusiana na usomaji na utafiti.

Ninapendekeza sifa hizi zipelekwe mbele kwa mpokeaji huyo na pia hatua zichukuliwe ili kuendeleza ubora wa huduma kwa wasomaji. Hakika, Maktaba ya Taifa ni mfano wa kuigwa.

Naomba kuwasilisha.

Wako mtiifu,
Ally lly

11. Andika insha ya maneno yasiyozidi mia nne (400) na yasiyopungua mia tatu (300) juu ya wanafunzi wengi kushindwa somo la Hisabati.

Wanafunzi wengi wanakabiliwa na changamoto katika kushinda somo la Hisabati. Kwanza, baadhi yao hukosa msingi bora wa somo hili katika madarasa ya chini, jambo linalowafanya washindwe kuelewa dhana ngumu zaidi wanapopanda madarasa. Aidha, hofu ya Hisabati ambayo imejengeka miongoni mwa wanafunzi huchangia wao kushindwa, kwani wengi huona somo hilo kuwa gumu hata kabla ya kujaribu kujifunza kwa bidii.

Pili, kuna uhaba wa walimu waliohitimu vizuri kufundisha somo hili. Katika shule nyingi, walimu wa Hisabati si wa kutosha, na hata waliopo mara nyingine hukosa mbinu bora za kufundisha. Pia, vifaa vya kujifunzia, kama vile vitabu, zana za mahesabu, na maabara, ni haba. Hali hii huwafanya wanafunzi kukosa msaada wa vitendo ili kuelewa dhana za Hisabati.

Tatu, wazazi na jamii kwa ujumla mara nyingi huchangia kwa kutokuhamasisha watoto wao kujifunza Hisabati. Wanafunzi wengine hukosa msaada wa nyumbani kwa sababu wazazi wao hawaelewi somo hilo au hawalipi umuhimu wake.

Ili kubadili hali hii, ni lazima mikakati madhubuti iwekwe. Shule zinapaswa kuongeza walimu wenye sifa na mbinu za kufundisha. Vilevile, wazazi wanapaswa kuhimiza watoto wao kupenda somo hili kwa kuwasaidia na kuwahamasisha.

12. Kwa niaba ya wanafunzi wenzako wa Kidato cha Sita andika hotuba yenye maneno yasiyopungua mia tatu (300) ambayo itasomwa mbele ya mgeni rasmi, Katibu Mkuu wa Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi, siku ya mahafali yenu
Mheshimiwa Katibu Mkuu wa Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi,

Shukrani za dhati kwa kuungana nasi siku hii ya kihistoria ya mahafali yetu ya Kidato cha Sita. Tuna furaha kubwa kwa mchango wa Wizara yako katika kuhakikisha elimu inapatikana kwa wote. Siku ya leo siyo tu siku ya kuhitimu kwetu, bali pia siku ya kujitathmini kama vijana wa taifa hili.

Elimu tuliyoipata ni mwongozo wa kutufanikisha katika safari yetu ya maisha. Licha ya changamoto mbalimbali kama vile upungufu wa walimu na vifaa vya kujifunzia, tumefaulu. Sisi kama wahitimu, tunaahidi kutumia elimu yetu kwa maendeleo ya jamii yetu.

Tunatoa ombi kwa serikali kuwekeza zaidi katika miundombinu ya shule zetu ili kuimarisha mazingira ya kujifunzia. Tunaamini kuwa mabadiliko haya yataongeza ubora wa elimu na kuwezesha wanafunzi kufanikisha malengo yao.

Asanteni kwa kushiriki nasi. Mungu ibariki Tanzania.

Asanteni sana.

13. Soma habari hii kisha jibu maswali yanayofuata.

Siku ya pili Mzee Tindo hakuwa kama kawaida yake. Hakuwasemesha wenzake kwa bashasha kama ilivyo desturi yake. Alizungumza nao kikazi tu, na baada ya kumaliza aliondoka peke yake. Walionana wakutane usiku Mlandege kwa safari ya kwa Morarji.

Wakati ulipofika wote walikutana pale walipogana na walimsa sala safari yao. Walipofika tu walikuta lango kubwa la nyumba ya Morarji hapo Hurumzi liko wazi. Ukumbi wa nyumba hiyo ulikuwa ukiangaza kwa mataa ya umeme yaliyoko katika kila ukuta wa kuta nne za ukumbi huo.

Morarji na mwenza mmoja wa Kibaniani walikuwa wamekaa hapo ukumbini. Walikuwa wamekaa juu ya jukwaa lililotandikwa kwa mito iliyooshwa foronya nyeupe. Wote walikuwa wamejinyanyua juu ya mito hiyo ambavyo ilikuwa laini kabisa. Walivaa mashati marefu ya hafifu yaliyokuwa na vifungo mpaka kooni. Walivaa pia winda nyembamba ambazo walikuwa wamezikasiri vizuri.

Mbele yake Morarji palikuwa na sanduku zuri la masji. Morarji na mwenza walikuwa wanazungumza Kibaniani. Mzee Tindo na wenzake walipoingia mbele ya lango la nyumba hiyo walipata hofu kidogo lakini, ndani, ilisikika bila ya kujali kitu chochote ndani ile nyumba na mwanzo kukikaa kizingiti cha lango hilo

na kutoingia ndani. Ilibidi winda, yaani Farjalla na Mzee Tindo wamfuaate, na kwa umoja wao wakamwambia ndani, na kukabiliana na Morarji uso kwa uso.

"Min nataka hapa" Morarji aliwauliza kwa sauti ya kijeru.

"Mukki!, si umesema tuje kukuona leo usiku?" Mzee Tindo alijibu huku hofu imejaa. Morarji hata hakujali, aliendelea kuzungumza Kibaniani na mwenzake. Walizungumza kwa muda mrefu huku akina Rashidi na wenzake wakiwa wamesimama hapo mlangoni.

"Sasa nan nasema pesa hapana tosha? Wewe, wewe -----". Morarji aliuliza baada ya kuacha mazungumzo yake huku akimnyooshea kidole Rashidi na Farjalla ili kutaka kujua ni yupi hasa aliyesababisha matata. Farjalla alisimama kama hayupo, kimya kabisa, lakini Rashidi alijibu.

"Ndiyo Mukki pesa kidogo, hazitoshi". "Nan mwingine nasema pesa hapana tosha?" Morarji aliuliza tena.

Wote walinyamaza kimya wamemywea kama waliotiwa maji. Rashidi mabega yalimpwaya alipohisi wenzake wamemtupa mkono.

"Basi kama wewe nasema pesa haitoshi kwenda tafuta kazi pahali ingine iko pesa mingi!". Morarji alimwambia Rashidi kwa fedhuli, kisha alimugeukia Mzee Tindo na kumwambia, "Tindo, hapana chukua yeye kazini tena, haya! Jao!" Wote waliondoka na kuelekea makwao.

"Kujua kwingi huko, sasa unaona faida yake?" Mzee Tindo alisema huku akimfanyia tashtiti Rashidi. Rashidi hakujibu kitu alinyamaza kimya na kufuata njia yake moja kwa moja mpaka kwao.

Maswali

- (a) Toa maana ya maneno yaliyopigiwa mstari katika habari hii.
- (b) Mwandishi anatoa ujumbe gani kwa hadhira yake?
- (c) Unafikiri ni kwanini Mzee Tindo hakuwa na bashasha kama ilivyokuwa desturi yake?
- (d) Mwandishi anaposema "Wote walinyamaza kimya kama waliotiwa maji." Unapata ujumbe gani kutokana na kauli hii?
- (e) Kwa maoni yako unakionaje kitendo cha Rashidi kuka kimya na kuelekea kwao baada ya kufanyiwa tashtiti na Mzee Tindo?

Majibu

- (a)
 - Bashasha: Furaha au uchangamfu.
 - Winda: Suruali nyembamba.
 - Masji: Sanduku la kifahari.
 - Mabega yalimpwaya: Alionekana kuishiwa nguvu au kukata tamaa.
 - Wamemtupa mkono: Wamemkataa au hawakumsapoti.
 - Tashtiti: Kejeli au dhihaka.

(b) Mwandishi anatoa ujumbe kwamba kila mtu anapaswa kuwajibika na kuwa makini katika matendo yake ili kuepuka lawama au fedheha.

(c) Mzee Tindo hakuwa na bashasha kwa sababu alikuwa na hofu juu ya jambo lililotokea au hali ya kazi na matukio yaliyotokana na safari yao kwa Morarji.

(d) Kauli hiyo inaonyesha hali ya kushindwa au kutokuwa na majibu kwa sababu ya woga, aibu, au kutokubaliana na hali iliyopo.

(e) Kitendo cha Rashidi kukaa kimya na kuelekea kwao kinaonyesha unyenyekevu wake na hali ya kujitathmini. Inaweza pia kufasiriwa kuwa ni ishara ya kukubali kosa lake au kukwepa malumbano zaidi.